

**ФИГУРАТА НА БАЩАТА ЗА РАЗВИТИЕТО И ВЪЗПИТАНИЕТО НА ДЕТЕТО
(ИЛИ ЗА КАКВО СЛУЖИ БАЩАТА)**

Петя Димитрова Иванова

**THE ROLE OF THE FATHER IN THE DEVELOPMENT
AND EDUCATION OF THE CHILD (OR WHAT THE FATHER IS FOR)**

Petya Dimitrova Ivanova

Abstract: The question of the role of the father has been at the core of human culture since ancient times. However, in Western culture and civilization, we have witnessed a historical trend of neglecting and underestimating the figure of the father. The disappearance of his primitive role as the person who sets and maintains boundaries is at the root of many of the modern problems of children, arising from the dilution of the restrictive function of upbringing.

The purpose of this publication is to outline the key role of the figure and functions of the father. Attention is paid to fatherhood as an object of interpretation from the point of view of philosophy, ethics, pedagogy, psychology, and psychoanalysis.

Keywords: father; role; children; development; education.

**„Завладей отново онова, което си наследил от бащите,
ако искаш наистина да си го наследил.“
Йохан Волфганг фон Гьоте**

ПРЕДГОВОР

Въведение в проблема. Въпросът за ролята на бащата стои в основата на човешката култура още от древни времена, когато патриархатът като основна форма на организация на обществото поставя строга йерархия в отношенията и постулира решаващата роля на мъжете за определянето на смислите и значенията на категориите и понятията. Библейското разбиране за бащата дълго време го представя като основния инструмент в Божията ръка по отношение на бащинството. На бащата се отнежда специална част в Божия план за семейството. Мястото му е толкова специално, че дори е отъждествен със самия Отец (Бог). В повечето от pasajите в Библията, където са засегнати въпросите за възпитанието и формирането на децата, ролята се отдава на бащата¹.

¹ „И вие, бащи, не дразнете децата си, но възпитавайте ги в учение и наставление Господне.“ (Ефесяни 6:4). В Притчи 22:6-11, стих 6 се казва „Възпитавай детето отрано в подходящия за него път, и не ще се отклони от него, дори когато остарее“, а във Второзаконие 6:6, 7 бащите са насърчавани редовно да

През последните векове обаче ставаме свидетели на една историческа тенденция в западната култура и цивилизация на пренебрегване и подценяване на фигурата на бащата (fatherlessness) и поддържането на тезата за значимостта само на единия от родителите. Поставянето на акцент върху взаимоотношенията в **диадата майка–дете** и налагането на хипотезата от Доналд Уиникът за **достатъчно добрата майка**, „осигуряваща нормалното развитие на своето дете акцентира на решаващата роля на майката /или полагащия грижи/ за нормалното психическо развитие.“ (Кърджилова 2012, 182). Именно подобни хипотези тласкат човечеството към съвременните „дни на безславно бащинство“ или „както казва Жан Пол Сартр –,празно е небето над главите ни“, поради липсващата фигура на Отеца (бащата), традиционно охраняващ съюза между закона и желанието (Рекалати 2014).

Пренебрегването в съвременните семейства на изконната роля на бащата, като човека, който въвежда и пази границите, стои в основата на голяма част от проблемите, породени от нереализираната от него ограничителна функция на възпитанието. Реабилитирането на ролята на бащата, разбира се, не трябва да следва пряко носталгията „да се възстанови статута на бащата, традицията, славата на бащата. Този път на реставрация в същността си е път на заблуда. Времето на бащата, който има крайната дума по въпросите за живота и смъртта, за добро и зло, за правилно и неправилно – това време е свършило. Този баща е мъртъв. Безвъзвратно.“ (пак там). Консервативната носталгия по бащата от една страна, както и „нихилистичната, делюзионна, анархистична полярност“ на хипотезите, които прокламират гръмка „Стига вече с тези бащи!“ от друга са два полюса, които поставят под въпрос успешната реализация на родителската роля на мъжа в семейството и неговите възпитателни функции (пак там).

Цел, задачи и методи на изследване. Целта на настоящата публикация е да се очертае ключовата роля на фигурата на бащата в контекста на семейното възпитание, като се потърси баланс между посочените крайни хипотези за нейната значимост. Обърнато е внимание на бащинството като обект на интерпретация от гледна точка на философията, етиката, педагогиката, психологията и психоанализата. Изследователските задачи са свързани с: проучване на специализарни текстове; анализиране на ключови теоретични концепции по поствения проблем; открояване на тенденции и обобщаване на резултатите. Обект на проучването са основни философски, педагогически и психоаналитични теории за ролята, фигурата и функциите на бащата за развитието и възпитанието на детето. Пряко свързани с целеполагането са и методите на изследване. Приоритетно се използват аналитико-синтетичният и дедуктивният метод, както и сравнителен и контент анализ.

РОЛЯТА, ФИГУРАТА И ФУНКЦИИТЕ НА БАЩАТА

За да се разбере връзката между философията и идеята за бащинството, обикновено се използва метафора. Образът на бащата във философията се вписва в аполоновата нишка поставена от древногръцката митология, представя го с неговия, „демоничен и оргиастичен характер на връщане към начало на цялото съществуване, поддържайки разликата между свещено и светско, бог и човек, добро и зло.“ (Drewniak T., Drewniak 2020, 23). По същество в античната философия има две символични вселени и техните две препратки – майка и баща – които се проявяват във феноменалния ред. На тях отговарят две онтологии: центърът на първата онтология е заета от концепцията за ставане (единството на раждане и смърт), докато другата се конституира от категорията непълтско съществуване – идеалност. Тези онтологии са свързани с два типа символични вселени, които са в постоянно напрежение: дискурсът на телесното съществуване (първенството на майчинството) и дискурса на идеалното съществуване (първенството на бащинството). В тази перспектива западноевропейската философия и култура могат да се разбират като припокриване на генеалогични линии на бащинство, които водят човека отвъд трагедията, отвъд това, което е демонично и оргиастично чрез повторно установяване на връзката на дискурсивно бащинство, отделят време за възпитанието на децата си „Всичките тези думи, които ти заповядвам днес, нека да бъдат в сърцето ти. Постоянно учи децата си на тях и им говори за тях, когато седиш в къщата си, когато ходиш по пътя, когато лягаш и когато ставаш.“ (Библия, <https://bg-patriarshia.bg/web-bible>).

преместване на „майчиния син“ в позицията на „бащин син“ (пак там). Томас и Ева Дреwnияк дават няколко примера за бащинство, характеризиращи бащите основатели и свързаните порядъци на значенията: Орест, който убива майка си, се отделя от първичността на закона за семейното отмъщение, кръвна връзка в полза на връзка, включваща езикова волева връзка; Еней, който губи жена си в горящата Троя, а в същото време извежда своята баща и син, следователно, той поддържа и трансформира своята идентичност, ставайки основател на Рим; Авраам, чието име изразява нова самоличност, защото, за разлика от баща си, той се подчинява на Божия призив да се скита до Ханаан, ставайки в същото време баща на много народи и баща на вратата.

Според посочените автори, филиацията², възниква в матрицата баща-син, където бащата призовава сина си да се обвърже с жертва поради директност (привързаност към място, желание, удоволствие, живот), докато го въвежда в реда на нематериалния смисъл. Във всички дискурси бащинството съвпада от една страна с раздялата от това, което е дадено и първоначално обвързващо, преформулиране на човечеството и установяване на нов тип общност. В този контекст, във философията ролята на бащата се състои в обръщане на традицията, свързване на лидерството и наследяване. Той преобръща естественото отношение на човека към света, чрез идеята за духовно бащинство и представлява нова форма на човечеството, която надхвърля естествената връзка със съществуващото (потребности, потребление, работа) (пак там).

Модерността, която днес свързваме с разлагането на предмодерната представа за света и обществения ред, развитието на науката и технологията, кризата на холистичния смисъл, както и неговата метафизична и религиозна дискурсивна форма, радикализира философските разбирания относно голяма част от концепциите, включително и въпроса за бащинството. Деинституционализирането на семейството и отмирането на изконни цивилизационни порядки, съчетано с прогреса на инструменталния разум и рационално организираната, работа е свързано с упадък на авторитета на фигурата на бащата. Георг Вилхелм Фридрих Хегел (1770-1831) размишлява над смъртта на бог във „Феноменология на духа“, Фридрих Ницше (1844-1900) прокламира, че „нашето време е време, в което Бог е мъртъв“, а според Хайдегер (1889-1976), човека се превръща в „техническо животно“ (Хегел, 2011; Ницше, 1990; Heidegger 1989, 89). В този контекст, недвусмислена е хипотезата, че модерността не съживява концепцията за бащинството, а служи за неговата деконструкция. Резултатът от съвременната еманципация е „общество без баща“, характеризиращо се със „задълбочаващото се отсъствие на бащата в символично и реално измерение, изчезване на отговорност и ангажираност, липса на емоционална и социална зрялост, отхвърляне на авторитет, „бягство от свещеното“ и „бягство от съд“, nihilизъм и деперсонализирано желание“. (Drewniak T., Drewniak 2020, 28).

Зад аналогична хипотеза за „осиротелият“ свят, в който липсата на бащината фигура е в основата на симптома при значителна част от семействата, стои и съвременната психоанализа. В психологията и психоанализата, бащата се свързва, подобно на философията, с морала, закона, правилата и респективно тяхното нарушаване. В книгата си „Тотем и табу“, бащата на психоанализата Зигмунд Фройд (1856–1939) пише за т. нар „комплекс към бащата“ (father complex), който се отнася за набор от асоциации, свързани с **архетипа на бащата**. Те могат да бъдат както положителни (възхищение), така и негативни (недоверие или страх). Според класическата представа на психоанализата „бащата учи детето да обича и начинът, по който бащата обича майката оцветява начина, по който по-късно детето обича другите...Бащата служи за любовта и за идентификацията“. (Роа 2005) Присъствието на бащата е представено с мита за Едип където имаме множество различни прояви на неговата наличност: всички (митове) се опитват да обхванат множеството аспекти на проявите на бащата (пак там). Тази ранна психоаналитична концепция за функциите на т. нар **нормативен баща**, обаче все още стои по-скоро като поддържаща на концепцията за „достатъчно добрата майка“, която доминира психоаналитичните теории в англосаксонската

² В настоящата публикация под понятието филиация се разбират родителските отношения (връзката) между две или повече страни. Тази връзка винаги предполага защита и/или превъзходство на една от двете страни над другата, защото равенството им, предполага братство.

школа на обектните отношения, фокусирайки се предимно върху изследването на връзката между майката и детето.

Едва към средата на ХХ век, ученикът и последовател на Фройд, Жак Лакан (1901–1981) прави опити да реабилитира „библейската стойност“ на бащата. „**Лакианският баща** всъщност външно много прилича на Фройдския баща, но за разлика от последния е много по-активен. Ако при Фройд от Бащата се изисква просто да присъства на сцената, за да се играе пиесата, то при Лакан той има много работа, която да свърши, обозначена с най-различни термини като функция на бащата, функция на символичния баща, бащина метафора и накрая имената-на-бащата, означаващо бащината метафора. (Михайлов 2018). Според Лакан „Ако Фройд поставя в центъра на своята доктрина мита за бащата, то това е поради неизбежността на този въпрос. Ясно е също така, че ако цялата теория и практика на психоанализата ни изглеждат днес като в застой, то това е, защото не сме посмели да отидем по-далеч от Фройд по този въпрос“ (Лакан 2011, 83) В този контекст, той аргументира своята теза, че е „необходимо да поставим на нивото на бащата един втори термин след този на тотема“, който е „именно функцията на собственото име.“ (Лакан 2011, 85). Ето защо Лакан добавя нови измерения към фигурата на бащата – той говори за **въображаем баща, реален баща и символичен баща. Въображаемият баща** е представата или сбора от представи на детето за партньора на майката. Неговата роля е свързана с идентификацията на детето, тъй като повлиява избора му за поведение. Понятието за **реалният баща** съдържа в себе си най-много интерпретации. Обикновено с него се обозначава бащата от действителността, но може да се асоциира и с представата за първичния баща – ревнив и жесток от мита за Едип. **Символичният баща** на Лакан, обаче е този, който се различава най-много от бащата на Фройд. Именно той е това надграждане, което поставя бащата в силно активна позиция. Символичният баща изпълнява две задачи – припознава детето и налага граници на наслаждението. „С припознаването бащата заявява на света, че това е неговото дете и по този начин го вписва в социума с определена идентичност...Припознаването е свързано и с даването на фамиленото име на бащата, затова и понятието означаващо бащината функция, е имената-на-бащата.“(Михайлов 2018). За втората задача на бащата, свързана с въвеждането на структурата или границите, които да рамкират наслаждението между майката и детето в психоанализата се използват и понятия като **въвеждане на бащиния закон, ролята на третия, символична кастрация** и др. В този смисъл ролята на символичния баща е да налага забрани и да „разрешава желанието или влечението да имат своето подходящо задоволяване“ (Михайлов 2018). Именно в пренебрегването на тази втора функция на символичния баща последователите на Лакан виждат причината за „упадъка на бащата“ и сбъдването на предчувствията на Фройд за „изчезването на традиционното семейство в нашата култура“. В сатията си „Съвременното семейство“ Гил Кароз споменава, че „Различните феномени, които виждаме в съвременните семейства, се дължат на дълга последователна смяна на състояние на неинституционалност, включваща науката, социалния прогрес и психоанализата. Всъщност науката, защото тя замества със знанието си вярата в Бащата...Социалният прогрес, защото научното отношение към Бащата съответства на едно изместване в социалните идеали. Тези идеали премахват привилегиите и изключението на бащата в полза на социалното равенство и най-вече на равенството между половете. Психоанализата допринесе за упадък на бащата, защото разкри патологичните ефекти на репресията от страна на един авторитарен баща.“ (Кароз). Според цитираният автор обаче, всъщност „упадък на бащата“ не води до пълното изчезване на традиционното семейство. „То е още тук, но е загубило своята хегемония. Това е само един от възможните договори, подходящи за създаване на едно семейство измежду едно безкрайно многообразие от съществуващи възможности, които не са йерархично подредени.“ Именно днес сме свидетели на нарастващия брой на двойките, които живеят в съжителство без брак, реконструиранията семейства, семействата с един родител, еднополовите бракове и др. форми, които според Закона на бащата, щяха да бъдат приети като прелюбодеяние (пак там). В този контекст Кароз приема упадък на бащата, като един вид образец на прехода от традиционно към съвременно семейство и намира учението на Лакан като много полезно за регулиране на семейните отношения, особено при двойки където имаме наличие на симптом.

Идеята за „гледа за баща“ (father hunger) е представена в актуалните психоаналитични теории от Джеймс Херцог. При него концепцията за липсващия баща е свързана по-скоро с несъзнателните копнежи за загрижен и отзивчив баща. Задълбочено описание на недостатъчно анализираната връзка между бащите и синовете прави Майкъл Дж. Даймънд в монографията „My father before me. How Fathers and Sons Influence Each Other Throughout Their Lives“. Даймънд твърдо отстоява ролята на бащинството, като особено значимо събитие, както за развитието на бащата, така и на сина през целия цикъл на живота. Даймънд разглежда ролята на бащата в живота на сина „в 12 последователни фази. Той вижда следните характеристики в бащите: бащите като пазители, фасилитатори, модели, предизвикателства, вдъхновители, санкциониращи и ментори. „От зачатие до смъртта бащите винаги присъстват физически в живота, дори при деца без бащи.“ (Даймънд). На ролята на бащата обръщат внимание и Ерик Ериксон (1902–1994) и Хайнц Кохут (1913–1981), като и при двамата ролята на фигурата на бащата е отбелязана като важна за конструирането на Аз-а. (пак там).

В контекста на изложените психоаналитични позиции, може да се обобщи, че според психоанализата „ползата от бащата в семейството се състои в това той да изпълни функцията. Неговата функция..., е, щом има нужда, да го призовем и да си послужим с него, дори когато като баща в семейството той непрестанно се проваля.“ Когато бащата не е в състояние да изпълни функцията си (напр. отсъства физически, не присъства в дискурса, изключен е от майката и т.н.), субектът, в случая детето „трябва да открие как да го замести, с някоя друга функция, която ще му позволи да държи в едно своя свят, т.е. да държи в едно реалното, символичното и въображаемото.“ В този контекст е и шегата на Лакан, че „Можеш да минеш без баща, при условие че си служиш с него.“ (Милер 2012, 83-84).

Бащинство, като екзистенциално отношение между субекти намира своето отражение и в етиката. Според Еманюел Левинас (1906–1995) „по своята същност бащинството е етично отношение, в основата на което стои отговорността към другия. Това отношение е напълно необратимо, отговорността на бащата към сина не е реципрочна на отговорността на сина. Отношенията са еднопосочни.“ (Славова 2013, 451).

Ролята на фигурата на бащата, заема особено място и в теорията на възпитанието и семейната педагогика, като науки пряко свързани с формирането и развитието на децата. Според Андре Вери, фигурата на бащата „твърде намалена при раждането расте“ с възрастта на детето, докато тази на майката намалява, като около седмата година „двете роли се урівновесяват чувствително и тогава паралелно се стремят към тяхното прогресивно постепенно отслабване“ (Димитров 1997, 280). Вери коментира 4 аспекта на бащинската роля: бащиният авторитет; бащата, обект на идентификация; непряката роля на бащата и трудността на бащината роля.

Бащиният авторитет е „допълнението към майчината обич в перспективата на едно уравнивено възпитание.“ Според Вери рядкото и периодично присъствие на бащата в семейното огнище може да „даде известен блясък на всеки епизод от семейния живот, в който той присъства. Затова той може да придобие значимост, престиж и да се оцени високо. Това така пунктирано присъствие може дори да усилва неговият авторитет: очакването на неговото мнение му придава стойност на съдебно решение. Така той става върховният авторитет, дори ако пряката и всекидневна власт е най-често упражнявана от майката. Възможно е този авторитет да предизвика в детето състояния на фрустрация, но „правилно дозирана и избягваща „авторитаризма“, тя благоприятства и осъзнаването на Аза, и неговата интеграция в групата, най-напред семейната, след това – социалната.“ Състоянията на фрустрация могат да имат и негативен ефект и често се свързват и с различни форми на агресивност – избухливост, нахалство неуважение и др. (пак там).

Втората роля, която Вери приписва на бащата е свързана с функцията му на **обект на идентификация**. Както майката се явява за сина обект на силна привързаност през едиповата фаза, така е и бащата за дъщерята. Синът, в този случай също ще трябва да разрешава конфликта враждебност – възхищение и ще се идентифицира накрая до такава степен с образа на бащата, доколкото той му е предложил „качествен“ образ на мъжествеността, която той символизира. „Всичко съдейства за идентификацията с този „идеален герой“: личната морална стойност на бащата, не-

говия социално-икономически „начин на живот“, неговата култура, неговата склонност към риск, дори също неговото държание и физическа външност.“ (пак там, 281)

Неприяката роля на бащата е свързана с обезпечаването на майката, със самото мъжко присъствие, като детерминанта на сигурността и спокойствието на майката. Според Вери тази поддръжка трябва да се разглежда и в по-широк план, напр. подкрепя на нейните решения относно образованието на децата, въпросите на всекидневния живот и др.

Трудността на бащината роля произлиза от деликатността ѝ в общия актуален социален контекст. На бащата се пада задачата да избягва двойната опасност от крайност в доминиране или пасивност. „Това изисква едно изострено чувство за мяра, за дозиране, за равновесие...“ В заключение Вери обръща внимание на непосредния факт, че продължителната и все по-честа липса на бащата от семейното огнище е една от серозните пречки за идентификацията на момчето и за опознаването на мъжкия образ от момчето и всъщност се явява като един незначителен компонент на неприспособимостта на децата (пак там).

На темата за „бащинството в наши дни“, специално място обръща и Бенджамин Спок. В „Ръководство на д-р Спок за родителите“ той разглежда „различни аспекти на ролята на бащата като модел на поведение, като другар, като отговорник за дисциплината и като учител по полово равенство.“ (Спок 2008, 48). Подобно на Вери и Спок поставя акцент на въпроса за отъждествяването на момчето с баща му, както и на романтичната привързаност на момчето към него, като той се явява като ориентир на отношенията ѝ към мъжкия пол като цяло. За Спок е особено важно бащата да изгради приятелство с детето. Според него „начинът един баща да се сприятели с децата си е да взема дейно участие в грижите за първото си бебе от деня, в който то трябва да се прибере у дома, а после да не престава да го прави.“ (Спок 2008, 66). Тезата за активното участие на бащата в отглеждането на децата още от раждането, не е нова за педагогиката и теорията на възпитанието. Всъщност по времето на Римската империя, Марк Фибий Квинтилиан започва своя трактат „Обучението на оратора“ с думите „Още след раждането на сина бащата трябва да има най-голяма надежда в него; така ще бъде и по-старателен от началото.“ (Цонева 1998, 37).

Бендажамин Спок отдава значение и на ролята на бащата за приучаване на децата в ценности като полово равенство и недопускане на дискриминация. Според него половото шаблонизиране, което определя определени стандарти в миналото, днес е на път да бъде напълно заличено. Активното „стимулиране на жените за трудова изява...означава и все по-голямо отдалечаване на майката от дома, домакинството и грижите за децата“ (Чавдарова-Костова 2018, 18). Според Спок, ако жената работи на пълен работен ден, бащата трябва да поема равна част от задълженията въкъщи. Негова е и отговорността, да прехвърли този модел на поведение и върху сина. В този случай момчето, както и баща му, трябва да вземат дейно участие в домакинската работа. Освобождаването от половите стереотипи е особено важно за правилното развитие на децата.

Безспорна е ролята на бащата и за налагането на дисциплината, разбираана от Спок, като сбор от направляването, отглеждането, обучаването, а в някои случаи и наказването на децата. Именно тази роля е свързана с авторитета на фигурата на бащата и нежеланието или отказа на някои бащи да вземат участие в този процес, което допринася за „упадъка на бащата“ в наши дни. За да не се стига дотук, Спок препоръчва, независимо какви са причините за нежеланието на бащата да взема участие в контролирането и налагането на дисциплината, той да не отлага дълго време изпълняването на тази роля, защото дисциплината е важна нишка в цялата тъкан на взаимоотношенията баща–дете (Спок 2008).

Въпросът за бащата и мъжката идентичност като продукт на колективното безсъзнателно е разгледан и от Ги Корно в „Отсъстващи бащи, изгубени синове“. Корно също отбелязва факта, че „патриархалната социална система, която е позволявала на предишните поколения мъже да се изправят гордо, е до голяма степен дискредитирана. Ритуалите за инициацията вече не съществуват.“, но „Гладът за бащино присъствие е все още жив в нас.“ (Корно 1998, 242). Още по лошото, според автора е, че „мълчанието на бащите ни е станало наше“. (пак там, 246).

Според Томас и Ева Древнияк, именно това мълчание, този символичен жест на „отцеубийство“ (проявен в културата като заличаване на образа на божествения баща) е едновременно

но и жест на самоунищожение. „Лишаването на жизнения свят от бащиния център премества човешкото същество в сфера на играта на властта, която активира, но не може да контролира.“ (Drewniak T., Drewniak 2020, 29).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

В заключение, концептуалният анализ на проучените текстове, несъмнено води до извода, че деконструкцията на бащината фигура, оказва неблагоприятно въздействие върху всички нива на организация – общество, група, семейство, конкретен индивид. Проучените философски, психоаналитични и педагогически теоретични концепции, недвусмислено алармират, че изхода от дискредитирането на фигурата на бащата, играещ толкова съществена роля в историята на човешката цивилизация, може отново да „потопи човека в мита, който започва да се играе на различни нива на живота, в дискурсивната и институционалната сфера“, което от своя страна е свързано с връщането към началото (така типично за митове), до състоянието на хаос и насилие. Осъзнаването от обществото на значимостта на бащината функция е особено важно, „в този свят без бащи, където доминиращо правило, е nihilистичното битие за себе си“ (пак там, 29). В този контекст, реабилитирането на бащината фигура, е един от възможните пътища да бъде поставен отново въпросът за границите. Защото именно въпросът за границите е една от основните задачи, които съвременното постмодерно общество поставя пред възпитанието и неговата реализация, което от своя страна пряко корелира с успешната родителската роля на мъжа в семейството.

ЛИТЕРАТУРА/ REFERENCES

Вери А. (1997). Семейното възпитание. – В: *Антология по теория на възпитанието*, съст. Л. Димитров, София: „ВЕДА СЛОВЕНА – ЖГ“. // Veri A. (1997). *Semeynoto vazpitanie*. – V: *Antologia po teoria na vazpitanieto*, sast. L. Dimitrov, Sofia: „VEDA SLOVENA – ZhG“.

Библия. Извлечено от <https://bg-patriarshia.bg/web-bible>, 26.03.2024 // Biblia. Izvlecheno ot <https://bg-patriarshia.bg/web-bible>, 26.03.2024

Кароз, Г. *Съвременното семейство*. Извлечено от http://sbpl.bg/index.php?option=com_content&view=article&id=217:savremennoto-semeistvo-gil-karoz&catid=35:articles&lang=bg&Itemid=164, 26.03.2024 // Karoz, G. *Savremennoto semeistvo*. Izvlecheno ot http://sbpl.bg/index.php?option=com_content&view=article&id=217:savremennoto-semeistvo-gil-karoz&catid, 26.03.2024

Квинтилиан Марк Ф. Обучение на оратора. – В: Цонева, П. (1998). *Антология по педагогика. Част I*. София: УИ „Св. Кл. Охридски“. // – Kvintilian Mark F. Obuchenieto na oratora. – V: Tsoneva, P. (1998). *Antologia po pedagogika. Chast I*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.

Корно, Г. (1998). *Отсъстващи бащи, изгубени синове*. София: Наука и изкуство. // Korno, G. (1998). *Otsastvashhti bashti, izgubeni sinove*. Sofia: Nauka i izkustvo.

Кърджилова, Е. (2012). Приносите на психоанализата за разбирането на ранното детско развитие. – В: *Първи национален конгрес по Клинична и консултативна психология. СУ „Св.Климент Охридски“*. т. 1-2, 177-188. Извлечено от https://www.iphs.eu/n/images/journals/Papers_1.pdf, 26.03.2024 // Kardzhilova, E. (2012). Prinosite na psihoanalizata za razbiraneto na rannoto detsko razvitiie. – V: *Parvi natsionalen kongres po Klinichna I konsultativna psihologia. SU, Sv. Kliment Ohridski*. т. 1-2, 177-188. Izvlecheno ot https://www.iphs.eu/n/images/journals/Papers_1.pdf, 26.03.2024

Лакан, Ж. (2011). *За Имената-на-Бащата*. София: Сиела. // Lakan, Zh. (2011). *Za imenata-na-bashtata*. Sofia: Siela.

Левинас, Е. (2000). *Тоталност и безкрайност*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. // Levinas, E. (2000). *Totalnost i bezkrajnost*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.

Милер Ж. А. (2012). В търсене на бащите. – В: *Бащите днес. Сборник с материали от II-ри колоквиум Жак Лакан в България*. София: Сиела. // Miler Zh. A. (2012). V tarsene na bashtite. – V: *Bashtite dnes. Sbornik s materialii ot II-ri kolokvium Zhak Lakan v Balgaria*. Sifia: Siela.

Михайлов, М. *Ролята на бащата*. Извлечено от <https://zapsihichnoto.com/za-kakvo-sluzhi-bashtata/>, 26.03.2024 // Mihaylov, M. *Rolyata na bashtata*. Izvlecheno ot <https://zapsihichnoto.com/za-kakvo-sluzhi-bashtata/>, 26.03.2024

Ницше, Ф. (1990). *Тъй рече Заратустра*. Извлечено от <https://chitanka.info/text/24771-tyj-reche-zaratustra>, 26.03.2024 // Nitshe, F. *Tay reche Zaratustra*. Izvlecheno ot <https://chitanka.info/text/24771-tyj-reche-zaratustra>, 26.03.2024

Рекалати, М. (2014). *Моделът на бащата*. Публична лекция. Извлечено от <https://studiodavidova.wordpress.com/2021/26.03.2024> // Rekalati, M. (2014). *Modelat na bashtata*. Publichna lektzia. Izvlecheno ot <https://studiodavidova.wordpress.com/2021/26.03.2024>

Роа, Д. (2005). *За какво служи един баща*. Експозе, изнесено на Семинар на Фройдистко поле в България, София, 10 декември 2005, Извлечено от http://sbpl.bg/index.php?option=com_content&view=article&id=94:za-kakvo-sluzhi-edin-bashta-daniel-roa&catid=35&Itemid=164&lang=bg, 26.03.2024 // Roa, D. (2005). *Za kakvo slizhi edin bashta*. Ekspoze, izneseno na Seminar na Froydistko pole v Balgaria, Sofia, 10 dekemvri 2005. Izvlecheno ot http://sbpl.bg/index.php?option=com_content&view=article&id=94:za-kakvo-sluzhi-edin-bashta-daniel-roa&catid=35&Itemid=164&lang=bg, 26.03.2024

Славова, В. (2013). За ролята на етиката в ученията на П. Рикьор и Е. Левинас. *Философия*, година XXII, (4), 447-452. // Slavova, V. (2013). *Za roliata na etikata v ucheniata na E. Rikyor I E. Levinas*, *Filosofia*, godina XXII, (4), 447-452.

Фройд, З. (2013). *Тотем и табу*. София: Критика и хуманизъм. // Froyd, Z. (2013). *Totem I tabu*. Sofia: Kritika I humanizam.

Хегел Г. В. Фр. (2011). *Феноменология на духа*. София: Изток-Запад. // Hegel, G. V. Fr. (2011). *Fenomenologia na duha*. Sofia: Iztok-Zapad.

Чавдарова-Костова, С. (2017). *Възпитанието в структурата на семейните отношения*. София: УИ „Св. Климент Охридски“. // Chavdarova-Kostova, S. (2017). *Vazpitaniето v strukturata na semeynite otnoshenia*. Sofia: UI „Sv. Kliment Ohridski“.

Diamond, M. J. (2007). *My father before me. How Fathers and Sons Influence Each Other Throughout Their Lives*, W.W. Norton&Company.

Heidegger, M. (1989). *Beiträge zur Philosophie (Vom Ereignis)*, Vittorio Klostermann, Frankfurt am Main.

Drewniak T., E. Smolka-Drewniak. (2020). Father figure as foundation of philosophical discourse. *Language, Individual & Society*, JOURNAL OF INTERNATIONAL SCIENTIFIC PUBLICATIONS, ISSN 1314-7250, (14), 24-31. ИЗВЛЕЧЕНО ОТ WWW.SCIENTIFIC-PUBLICATIONS.NET, 26.03.2024

<https://www.eiacademy.bg/polezni-saveti/za-roditeli/za-rolyata-figurata-i-funkciite-na-bashtata>, 26.03.2024